

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และขอเสนอแนะ

การเสนอผลการวิจัย เรื่อง การสำรวจกิจกรรมของพระสงฆ์ในภาคคณะสงฆ์ 2 เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ครอบคลุมสาระสำคัญดังนี้ คือ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัยและขอเสนอแนะตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์กระทำอยู่ในด้านการศึกษา นอกระบบโรงเรียนในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ซึ่งมีภูมิลำเนาต่างกัน ที่มีต่องานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างขนาด ประเภท รายได้ และที่ตั้งของวัดกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ไม่ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เจ้าอาวาสที่อยู่ในภาคคณะสงฆ์ 2 ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 3 จังหวัด คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสระบุรี และจังหวัดอ่างทอง โดยมีประชากรทั้งหมด 936 รูป เมื่อทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแยกประเภท (Stratified Random Sampling) แล้ว ได้จำนวนประชากรตัวอย่างมา 470 รูป และเก็บแบบสอบถามกลับกันมา 328 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 69.76

เครื่องมือที่ไม่ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบ่งเป็น 5 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลทั่วไปของวัด และข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางการศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระภิกษุในกิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดขึ้น

ตอนที่ 3 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนตัวของพระภิกษุและลักษณะทั่วไปของวัดกับการจัดกิจกรรมทางการศึกษา

ตอนที่ 4 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา และศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษา

ตอนที่ 5 ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุในการจัดการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปมอบให้ทางเจ้าคณะอำเภอเพื่อให้ทางเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้แจกแบบสอบถาม ในการเก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนมานั้น ส่วนใหญ่พระภิกษุจะส่งคืนมาทางไปรษณีย์ บางส่วนผู้วิจัยเดินทางไปรับคืนมาด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามทั้งหมดมาคัดเลือกเฉพาะฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด แล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติดังนี้

1. ส่วนที่เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลทั่วไปของวัด ข้อมูลในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา และการมีส่วนร่วมของพระภิกษุในกิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดขึ้น วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาถัวร้อยละ
2. ศึกษาหาความสัมพันธ์ในการจัดการศึกษากายภาพทดสอบไคสแควร์ (Chi - Square)
3. วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาและความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษา ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S. D.)
4. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุโดยใช้วิธีวิเคราะห์ค่าแปรปรวนสองทาง (Two - way Analysis of Variance) และทดสอบรายคู่ในข้อที่มีความแตกต่างกัน โดยใช้วิธีทดสอบของเชฟเฟ (Sheffé)

สรุปผลการวิจัย

ในการสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัย ได้แยกกล่าวสรุปเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

พระภิกษุผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวนทั้งสิ้น 328 รูป ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- 1.1.1 พระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบท 21 พรรษาขึ้นไป มีจำนวนมากคิดเป็นร้อยละ 51.2
- 1.1.2 พระภิกษุผู้มีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา มีจำนวนมากคิดเป็นร้อยละ 86.9
- 1.1.3 พระภิกษุผู้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สอบได้ชั้นนักธรรมเอก ร้อยละ 51.2
- 1.1.4 พระภิกษุผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีร้อยละ

16.5

1.2 ข้อมูลทั่วไปของวัด

- วัดที่ส่งแบบสอบถามกลับคืนมา มีรายละเอียดดังนี้ คือ
- 1.2.1 เป็นวัดขนาดเล็ก ร้อยละ 60.3
 - 1.2.2 เป็นวัดราษฎร์ ร้อยละ 87.5
 - 1.2.3 เป็นวัดที่อยู่นอกเขตเทศบาลและนอกเขตสุขาภิบาล ร้อยละ 67.2
 - 1.2.4 เป็นวัดที่ไม่ได้รับการคัดเลือกจากกรมการศาสนาว่าเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ร้อยละ 54.9
 - 1.2.5 เป็นวัดที่ไม่ได้รับงบประมาณจากกรมการศาสนาเลย ร้อยละ 54.9
 - 1.2.6 เป็นวัดที่ได้รับเงินบริจาคจากประชาชนในจำนวนเงินที่มากกว่า 40,001 บาทต่อปี มีมากคิดเป็นร้อยละ 47.3

1.3 การจัดกิจกรรมทางการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เพื่อสำรวจกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดทำเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปรากฏว่ากิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดมากที่สุด เรียงลำดับได้ดังนี้ การจัดให้มีการบรรยายธรรม ร้อยละ 84.5 การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ร้อยละ 73.8 การจัดปาฐกถาธรรม ร้อยละ 62.8 จัดอบรมประชาชนประจำตำบล 57.9 ช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียน 54.9 และจัดอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ร้อยละ 45.1 ส่วนกิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดน้อยที่สุด คือ การเปิดโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญเพียงร้อยละ 1.5 เท่านั้น

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของพระภิกษุในกิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดขึ้น

- 2.1 การบรรยายธรรม พระภิกษุทำหน้าที่เป็นผู้บรรยายธรรม ร้อยละ 77.4
- 2.2 การแสดงปาฐกถาธรรม พระภิกษุทำหน้าที่จัดหาและติดต่อองค์ปาฐกมาแสดงปาฐกถาธรรม ร้อยละ 58.2
- 2.3 การอบรมประชาชนประจำตำบล พระภิกษุเป็นผู้ให้การอบรมด้วยตนเอง ร้อยละ 48.9
- 2.4 การอบรมศีลธรรมแก่นักโทษ พระภิกษุเป็นผู้ให้การอบรมด้วยตนเอง ร้อยละ 45.2
- 2.5 การสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระภิกษุทำหน้าที่ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับวัด ร้อยละ 41.7
- 2.6 การอบรมสามเณรทุกรุ่น พระภิกษุเป็นผู้ให้การอบรมแก่สามเณรด้วยตนเอง ร้อยละ 40.8
- 2.7 การอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน พระภิกษุเป็นผู้ให้การอบรมด้วยตนเอง ร้อยละ 37.8
- 2.8 การมีส่วนร่วมในโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูผู้สอน ร้อยละ 35.6
- 2.9 การมีส่วนร่วมในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ พระภิกษุทำหน้าที่ดำเนินการวางแผนงานร่วมกับครูผู้สอนมีร้อยละ 31.0

2.10 การสอนธรรมศึกษาให้นักโทษ พระภิกษุเป็นผู้จัดหาพระภิกษุอื่นเข้าไปสอน ร้อยละ 30.0

2.11 ในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พระภิกษุเป็นครูผู้สอน ร้อยละ 27.8

2.12 การอบรมวิชาชีพ พระภิกษุทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการ การอบรมให้ชาวบ้านรู้ ร้อยละ 24.7

ตอนที่ 3 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนตัวของพระภิกษุ และลักษณะทั่วไปของวัด กับการจัดกิจกรรมทางการศึกษา

3.1 ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุผู้มึ่ระยะเวลาการอุปสมบทระดับการศึกษาสายสามัญ ระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่างกันกับการจัดกิจกรรมการศึกษา

สมมติฐานข้อที่ 1 พระสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันทางด้านการศึกษาและจำนวนพรรษาที่บวช จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการศึกษานอกโรงเรียนต่างกัน

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

3.1.1 พระภิกษุผู้มึ่ระยะเวลาการอุปสมบทต่างกันมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาส่วนมากแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีอายุพรรษามากจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีอายุพรรษาน้อย ยกเว้นกิจกรรมต่อไปนี้ การมีส่วนร่วมในโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ การอบรมวิชาชีพ การมีส่วนร่วมในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ และการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งพระภิกษุทุกกลุ่มมีส่วนร่วมช่วยในการจัดกิจกรรมไม่แตกต่างกัน

3.1.2 พระภิกษุผู้มึ่ระดับการศึกษาสายสามัญต่างกันจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อไปนี้มากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา คือการอบรมวิปัสณากรรมมีฐาน การบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถาธรรม การมีส่วนร่วมในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน และการอบรมประชาชนประจำตำบล

3.1.3 พระภิกษุผู้มีระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต่างกัน จะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม ในเรื่องต่อไปนี้ การอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน การบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถธรรม การมีส่วนร่วมในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ การอบรมประชาชนประจำตำบล และการมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

3.1.4 พระภิกษุผู้มีระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่างกัน จะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาส่วนมากแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่ยังสอบไม่ได้เปรียญธรรม กลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค 1 - 2 เปรียญธรรม 3 ประโยค กลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 4 - 6 และกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 7 - 9 มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยกเว้นในเรื่อง การมีส่วนร่วมในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ การจัดอบรมศีลธรรมให้นักโทษ และการสอนธรรมศึกษาให้นักโทษ ซึ่งพระภิกษุทุกกลุ่มมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน

3.2 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของวัด รายได้ของวัด ที่ตั้งของวัด ประเภทของวัด และการได้รับเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างจากกรมการศาสนากับการจัดกิจกรรมทางการศึกษา

สมมติฐานข้อที่ 4 ขนาด ประเภท รายได้ และที่ตั้งที่แตกต่างกันของวัดย่อมมีความสัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

3.2.1 วัดที่มีขนาดต่างกันส่วนมากมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยวัดขนาดใหญ่ และวัดขนาดกลาง มีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าวัดขนาดเล็ก ยกเว้นในเรื่องต่อไปนี้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ การสอนพระอภิธรรม การอบรมวิชาชีพ การเปิดโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ การจัดอบรมศีลธรรมให้นักโทษ ✓

และการสอนธรรมศึกษาให้นักโทษซึ่งวัดขนาดใหญ่ ข้างกลาง และขนาดเล็กมีการจัดกิจกรรมเหล่านี้ไม่แตกต่างกัน

3.2.2 วัดหลวงและวัดราษฎร์ส่วนมากมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยวัดหลวงมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าวัดราษฎร์ ยกเว้นกิจกรรมต่อไปนี้ การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดสอนพระอภิธรรม การอบรมวิปัสณากรรมฐาน และการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งวัดหลวงและวัดราษฎร์มีการจัดไม่แตกต่างกัน

3.2.3 วัดที่ตั้งในเขตเมืองและในเขตชนบทส่วนมากมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าวัดในเขตชนบท แต่มีบางกิจกรรมที่วัดซึ่งตั้งอยู่ในเขตชนบทมีการจัดมากกว่าวัดในเขตเมือง คือ การบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถาธรรม การอบรมประชาชนประจำตำบล และการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ส่วนกิจกรรมต่อไปนี้คือ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ และการสอนพระอภิธรรม ปรากฏว่า วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองและเขตชนบทมีการจัดไม่แตกต่างกัน

3.2.4 วัดที่ได้รับเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างและวัดที่ไม่ได้รับเลือกส่วนมากมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยวัดที่ได้รับเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าวัดที่ไม่ได้รับเลือก ยกเว้นกิจกรรมต่อไปนี้ การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดสอนพระอภิธรรม การเปิดโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ การอบรมประชาชนประจำตำบล การสอนศีลธรรมในโรงเรียนและการอบรมศีลธรรมให้นักโทษ ปรากฏว่าวัดที่ได้รับเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างและวัดที่ไม่ได้รับเลือกมีการจัดไม่แตกต่างกัน

3.2.5 วัดที่ได้รับงบประมาณจากกรมการศาสนาต่างกันจะมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาเกือบทั้งหมดแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยวัดที่ได้รับเงินงบประมาณมากจะมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าวัดที่ไม่ได้รับงบประมาณน้อย และวัดที่ไม่ได้รับงบประมาณเลย ยกเว้นในกิจกรรมต่อไปนี้ การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ การเปิดโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ การอบรมศีลธรรมให้

นักโทษ และการสอนธรรมศึกษาให้นักโทษ ซึ่งวัดที่ได้รับงบประมาณต่างกันจะมีการจัด
ไม่แตกต่างกัน

3.2.6 วัดที่ได้รับเงินบริจาคจากประชาชนต่างกันส่วนมากจะมีการ
จัดกิจกรรมทางการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยวัดที่ได้รับเงิน
บริจาคจากประชาชนมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษามากกว่าวัดที่ได้รับเงินบริจาค
น้อย ยกเว้นกิจกรรมต่อไปนี้ การสอนพระอภิธรรม การเปิดโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ
การจัดอบรมศีลธรรมให้นักโทษ และการจัดสอนธรรมศึกษาให้นักโทษ ปรากฏว่าวัดที่
ได้รับเงินบริจาคต่างกันมีการจัดไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา และความคิดเห็นเกี่ยวกับ
งานการศึกษา

4.1 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา

พระภิกษุผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดการ
ศึกษาที่เป็นปัญหาอยู่ในระดับมาก ($2.50 \leq \bar{X} \leq 3.49$) ได้แก่ ขาดทุนทรัพย์เพื่อนำมาใช้
ในการจัดการศึกษา ($\bar{X} = 3.29$) ขาดบุคลากรเขามาช่วยทำงาน ($\bar{X} = 3.00$)
และขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน ($\bar{X} = 2.94$)

4.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษา

พระภิกษุผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นด้วยอย่างยิ่ง ($3.50 \leq \bar{X} \leq 4.0$)
กับข้อความที่ว่า ครูผู้สอนในสถานศึกษาควรมีความรู้พิเศษ เช่น แนะนำการเรียนต่อให้
กับผู้เรียนได้จะเป็นการดึงดูดให้ผู้เรียนกระตือรือร้นมากขึ้น ($\bar{X} = 3.50$) นอกจากนี้เกือบ
ทั้งหมดมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย

ตอนที่ 5 เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์

สมมติฐานข้อที่ 2 พระสงฆ์มีความแตกต่างทางด้านระดับการศึกษาและ
จำนวนพรรษาที่บวชจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนแตกต่างกัน

ผลการวิจัยปรากฏว่า

5.1 พระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกัน จะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในเรื่อง การขาดทุนทรัพย์ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษา ขาดบุคลากรเข้ามาช่วยทำงาน การออกกลางคัน ของผู้เรียนก่อนจะจบ ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน และผู้สอนขาดความชำนาญในการสอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1.1 พระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 16 - 20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 6 - 10 พรรษา อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 16 - 20 พรรษา เห็นว่าการออกกลางคันของผู้เรียนก่อนจะจบเป็น ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษามากกว่าพระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 6 - 10 พรรษา

5.1.2 พระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 11 - 15 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 5 - 10 พรรษา อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 11 - 15 พรรษา เห็นว่าการขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนเป็นปัญหา และอุปสรรคในการจัดการศึกษามากกว่าพระภิกษุกุณฺโณที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา

5.2 พระภิกษุผู้มีระดับการศึกษาสายสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 คือเรื่อง ขาดบุคลากรเข้ามาช่วยทำงาน

ผลการวิเคราะห์ปฏิบัติการรวม ปรากฏว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค ในการจัดการศึกษาของพระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกันจะมีลักษณะที่แตกต่างใน แต่ละระดับการศึกษาสายสามัญของพระภิกษุ ในเรื่อง การออกกลางคันของผู้เรียนก่อนจะจบ

5.3 พระภิกษุผู้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เรื่อง พระ- ผู้ใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือสนับสนุนเท่าที่ควร ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร และสถานที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.3.1 พระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมเอกมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมเอก เห็นว่าพระผู้ใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือสนับสนุนเท่าที่ควรนั้นเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษามากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม

5.3.2 พระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอกมีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เห็นว่าการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่คอยให้ความสนใจ เป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษามากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม

ผลการวิเคราะห์ปฏิบัติการรวม ปรากฏว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของพระภิกษุผู้ระยะเวลาการอุปสมบทต่างกันจะมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของพระภิกษุ ในเรื่อง การออกกลางคันของผู้เรียนก่อนจะจบ ภาคอุปกรณ์การเรียนการสอน ผู้เรียนมีพื้นฐานการศึกษาต่างกัน ผู้สอนขาดความชำนาญในการสอน และขาดสวัสดิการที่ดีทำให้ผู้สอนขาดกำลังใจในการทำงาน

5.4 พระภิกษุผู้ระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เรื่อง สถานที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและผู้เรียนมีพื้นฐานการศึกษาต่างกัน ดังปรากฏรายละเอียดต่อไปนี้

5.4.1 พระภิกษุกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 4 - 6 มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 4 - 6 เห็นว่า สถานที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดการศึกษา เป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษามากกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

5.4.2 พระภิกษุกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 7 - 9 มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 4 - 6 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้บาลี-

ประโยค ป.ธ. 7 - 9 เห็นว่าผู้เรียนมีพื้นฐานการศึกษากันเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษามากที่สุด

สมมติฐานข้อที่ 3 พระสงฆ์มีความแตกต่างกับทางด้านระดับการศึกษา และจำนวนพรรษาที่บวชจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนต่างกัน

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

5.5 พระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกัน จะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เกือบทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่อง เมื่องานการศึกษาที่จัดขึ้นในวัดเกิดปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้คือ พระสงฆ์บวชมานาน ซึ่งพระภิกษุทุกกลุ่มมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

สำหรับเรื่องที่พระภิกษุมีความคิดเห็นแตกต่างกัน จะเสนอในรายละเอียดต่อไป

5.5.1 พระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างจากทุกกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา ไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นที่ว่าวัดขนาดใหญ่ย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษา มากกว่าวัดขนาดเล็ก วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองมีโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษาได้มากกว่าวัดในเขตชนบท ปัจจุบันพระภิกษุสามเณรนิยมเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญมากขึ้น และการจัดการศึกษาในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาระดับสูง

5.5.2 พระภิกษุทุกกลุ่มมีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุทุกกลุ่ม มีความเห็นด้วยสูงกว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา ในเรื่อง รายได้ของวัดมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการจัดการศึกษาในวัด การศึกษานอกกระบวนโรงเรียนจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปกับงานการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนด้วย ควรมีการอบรมเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับงานการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์ และครูผู้สอนในสถานศึกษามีความรู้พิเศษ เช่น สามารถแนะนำแนวการเรียนต่อให้กับผู้เรียนได้จะเป็นส่วนดึงดูดใจให้โรงเรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้น

5.6 พระภิกษุผู้มีระดับการศึกษาสายสามัญต่างกันจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในเรื่อง การมีการอบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์ และครูผู้สอนในสถานศึกษาควรมีความรู้พิเศษ เช่น สามารถแนะนำแนวการเรียนต่อให้กับผู้เรียนได้จะเป็นส่วนดึงดูดให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.6.1 พระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาสายสามัญระดับมัธยมศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษาอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีความเห็นด้วยในเรื่อง การมีการอบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์สูงกว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา

ผลการวิเคราะห์ปฏิบัติการรวม ปรากฏว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษาของพระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกัน จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับการศึกษาสายสามัญของพระภิกษุ ในเรื่อง รายได้ของวัดมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการจัดการศึกษาในวัด การศึกษานอกโรงเรียนจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การจัดการศึกษาในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาในระดับสูง เมื่องานการศึกษาที่จัดขึ้นในวัดเกิดมีปัญหาคือ จะสามารถแก้ปัญหาได้คือพระสงฆ์ชุกชุมมานาน ปัจจุบันพระภิกษุสามเณรนิยมศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนศึกษายุทธศาสตร์สายสามัญมากขึ้น และครูผู้สอนในสถานศึกษาควรมีความรู้พิเศษ เช่น สามารถแนะนำแนวการเรียนต่อให้กับผู้เรียนได้จะเป็นส่วนดึงดูดให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น

5.7 พระภิกษุผู้มีระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต่างกันจะมีความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในเรื่อง วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองมีโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษามากกว่าวัดในเขตชนบท การศึกษานอกระบบโรงเรียนจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปกับงานการศึกษาในระบบโรงเรียนหน่วยงานของรัฐควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย การมีการอบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์ การจัดการศึกษาในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์ที่มีการศึกษา

ระดับสูง และปัจจุบันพระภิกษุสามเณรนิยมเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาใหญ่สายสามัญมากขึ้น
จึงรายละเอียดที่เสนอต่อไปนี้

5.7.1 พระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นเอกมีความคิดเห็นแตกต่าง
จากพระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรมและกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นตรีอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ
.05 โดยพระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นเอกมีความเห็นด้วยกับเรื่อง วัดที่ตั้งอยู่ใน
เขตเมืองมีโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษาได้มากกว่าวัดใน เขตชนบทสูงกว่าพระภิกษุ
กุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรม

5.7.2 พระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นโทและกลุ่มที่สอบได้นักธรรม
ชั้นเอกมีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05
โดยพระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นโทและกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นเอกมีความเห็นด้วยกับ
เรื่อง การศึกษานอกระบบโรงเรียนจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปกับการศึกษาในระบบ -
โรงเรียนสูงกว่าพระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรม

5.7.3 พระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และ
นักธรรมชั้นเอก มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรมอย่างมีนัยสำคัญ
ที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก
มีความเห็นด้วยกับเรื่อง หน่วยงานของรัฐบาลเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือ
ในกิจการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย และควรมีการยอมรับเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงาน
การศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์สูงกว่าพระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรม

5.7.4 พระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรมมีความคิดเห็นแตกต่างจาก
พระภิกษุกุณฺโณที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอกอย่างมีนัยสำคัญที่
ระดับ .05 โดยพระภิกษุกุณฺโณที่ไม่ได้นักธรรมไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า การจัดการศึกษา
ในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระภิกษุที่มีการศึกษาในระดับสูง

ผลการวิเคราะห์ปฏิบัติการรวม ปรากฏว่าความถนัดเห็นเกี่ยวกับงานการศึกษา
ของพระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทที่แตกต่างกัน จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ
การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของพระภิกษุในเรื่อง วัดที่มีขนาดใหญ่ย่อมมีโอกาสที่จะ
พัฒนาทางด้านการศึกษาได้มากกว่าวัดขนาดเล็ก วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองย่อมมีโอกาสที่จะ
พัฒนาทางด้านการศึกษาได้มากกว่าวัดใน เขตชนบท รายได้ของวัดมีความจำเป็นอย่างมาก

สำหรับการจัดการศึกษาในวัด การศึกษานอกระบบโรงเรียนจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับกับการศึกษาในระบบโรงเรียน หน่วยงานของรัฐบาลเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือในงานการศึกษาอกระบบโรงเรียน การมีกรอบมเดขแพรควมรู่เกี่ยวกับงานการศึกษาอกระบบโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์ เมื่องานการศึกษาที่จัดขึ้นในวัดเกิดมีปัญหาที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ คือ พระสงฆ์ที่ขมาขนาน ปัจจุบันพระภิกษุสามเณรนิยมเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญมากขึ้นและครูผู้สอนในสถานศึกษาควรมีความรู้พิเศษ เช่น สามารถแนะนำการเรียนต่อให้กับผู้เรียนได้จะเป็นส่วนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้น

5.8 พระภิกษุผู้ระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับงานคานการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในเรื่อง การจัดการศึกษาในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาระดับสูง

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดกิจกรรมทางการศึกษา การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษา ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งความคิดเห็นในงานการศึกษาของพระภิกษุที่ไค้สรูปมาแล้วข้างตน มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

1. กิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดมากที่สุด คือ "การจัดให้มีการบรรยายธรรม" ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากพระภิกษุส่วนใหญ่มีความถนัดและมีความรู้ในด้านการพระศาสนา มาก ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาเล่าเรียนและประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมาตลอดเวลาที่บวชนั่นเอง

2. การมีส่วนร่วมของพระภิกษุในกิจกรรมทางการศึกษาที่ทางวัดจัดขึ้น ส่วนใหญ่พระภิกษุจะทำหน้าที่เป็นผู้บรรยายหรือเป็นผู้ให้ความรู้ การมีส่วนร่วมอันดับรองลงมาคือ เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับวัด ลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าว พระราชวรมุณี (2527 : 2505) กล่าวว่า เป็นหน้าที่ทางศาสนาของพระสงฆ์ที่จะต้องเป็นผู้ให้ความรู้ให้แสงสว่างแก่มวลชน และนอกจากนั้นอาจเป็นไปไค้วาสิ่งเหล่านี้เป็นผลตอเนื่องมาจากอดีตซึ่งพระภิกษุนั้นเป็น "ครู" มากอน ดังปรากฏในจดหมายเหตุสาธุการ (2510 : 126) ที่ว่า "... ชาวสยามจะส่งบุตรหลานไปอยู่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ โดย

พระสงฆ์สอนให้คนุชนเหล่านั้นรู้จักอ่าน..." ส่วนการทำหน้าที่ประสานงานนั้น พระภิกษุเป็นกลุ่มบุคคลที่นำเชื้อ เป็นที่ยอมรับของสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำงานเพื่อผลประโยชน์ของสังคมโดยแท้มิได้ทำเพื่อตนเองเลย เพราะจากหน้าที่และความผูกพันทางสังคมที่พระภิกษุนั้น พระราชวรมุนี (2510 : 12) กล่าวไว้ว่า โดยคุณธรรมแล้ว พระสงฆ์มีความเมตตาที่จะคอยช่วยเหลือผู้อื่น

3. ผลการศึกษาหาความสัมพันธ์ในการจัดการศึกษา ปีซึ่งที่น่าสนใจซึ่งแยกกล่าวได้ดังนี้

3.1 ในด้านความสัมพันธ์ของระยะเวลาการอุปสมบทและระดับการศึกษาที่ต่างกันกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานั้น ผลการวิจัยปรากฏว่า

3.1.1 พระภิกษุกลุ่มที่มีอายุพรรษามากจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาสูงกว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีอายุพรรษาน้อย จากการค้นพบในข้อนี้คงจะเป็นเพราะว่า ผลของการอุปสมบทนานย่อมทำให้มีประสบการณ์มาก เป็นที่ยอมรับของประชาชนในด้านความรู้ โดยเฉพาะงานประเภทการบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถาธรรม การอบรมประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงการติดต่อประสานงานซึ่งพระภิกษุที่มีอายุพรรษามากจะทำได้ดีกว่าพระภิกษุที่มีอายุพรรษาน้อย

3.1.2 พระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสูงกว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะ การมีส่วนร่วมในโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติ การอบรมในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งงานดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้สายสามัญก่อนข้างสูงอย่างน้อยควรเป็นระดับมัธยมศึกษา เพื่อที่จะสามารถทำการสอนวิชาสามัญในโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติได้ สำหรับทางด้านกรอบรมนั้น เป็นไปได้ว่าพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษานั้น เป็นผู้สนใจคิดตามข่าวคราวที่ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถนำมาใช้ในท้องถิ่นตามความเหมาะสมและตามความจำเป็น ซึ่งงานทางด้านกรอบรมนี้ พระภิกษุนักจะดำเนินงานด้านการศึกษาประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาอบรมแก่ประชาชน

2.1.3 ทางด้านพระภิกษุที่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ต่างกันนั้นปรากฏว่าพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก

3.2.2 วัดหลวงจะมีการจัดกิจกรรมการศึกษาประเภทที่จัดให้กับพระภิกษุสามเณรมากกว่าวัดราษฎร์รวมทั้งการให้การศึกษากับเด็กโคมในเรือนจำด้วยที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า วัดหลวงส่วนมากจะเป็นวัดที่มีความสำคัญ มีขนาดใหญ่ ได้รับการอุดหนุนจากทางการและประชาชนในระดับสูง ทั้งทางงานทุนทรัพย์บุคลากร และอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ย่อมส่งผลทำให้วัดหลวงมีการจัดกิจกรรมการศึกษามากกว่าวัดราษฎร์ และจากข้อมูลที่ได้มา วัดส่วนมากเป็นวัดราษฎร์และเป็นวัดขนาดเล็ก ทำให้มีความพร้อมน้อยกว่าวัดหลวงในทุกด้าน

3.2.3 กิจกรรมที่ทางวัดในเขตชนบทมีการจัดมากกว่าวัดในเขตเมือง คือ การบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถาธรรม การอบรมประชาชนประจำตำบล และการสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากประเด็นนี้ทำให้เห็นบทบาทของพระภิกษุในชนบทได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งพระภิกษุยังคงดำรงบทบาทในฐานะผู้ให้ความรู้เหมือนในอดีต และเป็นกลุ่มบุคลากรที่สังคมยอมรับนับถือในความรู้ความสามารถจนเข้ามาทำหน้าที่เป็นครูได้

3.2.4 วัดพัฒนาตัวอย่างมีการจัดกิจกรรมทางการศึกษาอยู่ในระดับสูง ทั้งที่จัดให้กับพระภิกษุสามเณร เช่น ถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการ การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นต้น และที่จัดให้กับประชาชน เช่น การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาทยุทธศาสตร์ การอบรมวิชาชีพ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ก่อนที่จะได้รับเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างนั้นวัดจะต้องมีความพร้อมด้านการจัดการศึกษาศาสนสถานอยู่ในสภาพสวยงาม มีการจัดระเบียบในวัดอย่างดี ทั้งหมดนี้เป็นเกณฑ์ที่กรมการศาสนาตั้งเอาไว้สำหรับที่จะทำการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง และเมื่อได้รับการคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างแล้ว ย่อมจะได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในท้องถิ่นทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งมีผลต่อรายได้ของวัดอย่างมาก นอกจากนั้นก็จะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย ทั้งหมดนี้ทำให้วัดสามารถที่จะเพิ่มสมรรถภาพในการจัดการศึกษาได้มากกว่าวัดที่ไม่ได้รับเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

3.2.5 วัดที่ไม่ได้รับเงินงบประมาณจากกรมการศาสนาเลย แต่ก็ยังมีความสามารถจัดกิจกรรมทางศาสนาได้ พอทำให้เห็นได้ว่า วัดในสังคมไทยนั้นอยู่ได้โดยศรัทธาของประชาชน ถ้าพระภิกษุในวัดมีความสนใจกระตือรือร้นที่จะทำงานเพื่อ

สังคม ย่อมได้รับการเกื้อหนุนจากประชาชนเป็นอย่างดี ทำให้วัดที่มีโรงเรียนประมาณ จากกรมการศาสนาเลยสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง

3.2.6 วัดที่มีความแตกต่างกันในเรื่อง ขนาด รายได้ ประเภท ที่ตั้ง และการได้รับคัดเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างจากกรมการศาสนานั้นจะมีการ จัดกิจกรรมทางการศึกษาต่างกัน ยกเว้น การเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญและการ เปิดโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ทั้งสองกิจกรรมนี้ วัดที่มีความต่างกันในด้านต่างๆ ดังที่ระบุไว้ข้างต้น จะมีการจัดไม่แตกต่างกัน ซึ่งพออธิบายได้ว่าเป็นผลมาจากการศึกษา สายสามัญของพระภิกษุ ส่วนใหญ่แล้วท่านมีพินความรู้เพียงระดับประถมศึกษามาก จึงทำให้ การจัดกิจกรรมดังกล่าวมีผลไม่แตกต่างกัน

4. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุ มีสิ่งที่น่าสนใจดังจะกล่าว เป็นรายด้านดังต่อไปนี้

4.1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา ของพระสงฆ์ที่มีระยะเวลาการอุปสมบทแตกต่างกัน ผลการวิจัยปรากฏว่า มีความแตกต่างกันของความคิดเห็นที่ระดับ .05 ในข้อต่อไปนี้

4.1.1 "การออกกลางคันของผู้เรียนก่อนจะจบ "และ" การขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน" เมื่อได้พิจารณาต่อไปปรากฏว่า พระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา และ 6 - 10 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบท ระหว่าง 11 - 15 พรรษา และ 16 - 20 พรรษา อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 11 - 15 พรรษา และ 16 - 20 พรรษา มีคะแนนเฉลี่ยของความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาสูงกว่ากลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1-5 พรรษา และกลุ่ม 6 - 10 พรรษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าประสบการณ์ในการทำงานนั่นเอง ที่ทำให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาต่างกัน โดยพระภิกษุผู้มี ระยะเวลาการอุปสมบทมานานย่อมมองเห็นสาเหตุของปัญหาได้ชัดเจนกว่า ตามหลักจิตวิทยา การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (เชียร์กรี วิวัชกรี 2527 : 139) กล่าวไว้ว่า ประสบการณ์ของคน ย่อมส่งผลต่อความคิดเห็น และผู้ใหญ่จะนำประสบการณ์เดิมของตนที่มีอยู่มาใช้ในการตัดสินใจ และการเรียนรู้

เมื่อพิจารณาการมีปฏิกริยารวม ปรากฏว่าค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของพระภิกษุ ผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกัน จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของพระภิกษุ ในเรื่อง การออกกลางคันของผู้เรียนก่อนจะจบ ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา และกลุ่ม 6 - 10 พรรษา ซึ่งมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา อยู่ในระดับที่ต่ำกว่ากลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 11 - 15 พรรษา กลุ่มที่อุปสมบท 16 - 20 พรรษา และกลุ่มที่อุปสมบทเกิน 21 พรรษาขึ้นไป ซึ่งมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อันเป็นการสอดคล้องกับการอธิบายข้างต้นว่า ประสบการณ์มีผลต่อความคิดเห็นได้ชัดเจนขึ้น

4.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของพระภิกษุผู้ที่มีระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต่างกัน ผลการวิจัยปรากฏว่า มีความแตกต่างกันของความคิดเห็นที่ระดับ .05 ในข้อต่อไปนี้

4.2.1 "พระผู้ใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือสนับสนุนเท่าที่ควรจะเป็น และการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ" ปรากฏว่า พระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม มีความคิดเห็นแตกต่างกับพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอกอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก มีคะแนนเฉลี่ยของความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในเรื่อง ข้างต้นสูงกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรมอาจมีอายุพรรษาน้อย ทำให้โอกาสที่จะเข้ามาช่วยงานทางด้านการศึกษาที่ทางวัดจัดขึ้นมีน้อย เพราะพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรมยังต้องศึกษาเล่าเรียนในส่วนของตนเองอยู่ จึงทำให้มองเห็นเรื่อง ข้างต้นปัญหาและอุปสรรคน้อยกว่าพระภิกษุทุกกลุ่ม

เมื่อนำปฏิกริยารวมมาพิจารณา ปรากฏว่า ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของพระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกันจะมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของพระภิกษุ ในเรื่อง การออกกลางคันของผู้เรียนก่อนจะจบ ขาดอุปกรณ์การเรียน-

การสอน ผู้เรียนมีพื้นฐานการศึกษาต่างกัน ผู้สอนขาดความชำนาญในการสอนและขาด
 สวัสดิการที่ดีทำให้ผู้สอนขาดกำลังใจในการสอน ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบท
 ระหว่าง 1 - 5 พรรษา และเป็นกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม มีความคิดเห็นว่าเรื่องดังกล่าว
 เป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าพระภิกษุทุกกลุ่ม เป็นการยืนยัน
 ได้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระยะเวลาที่อุปสมบท และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
 ที่ต่างกัน ย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาที่เห็น

4.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาของ
 พระภิกษุผู้ระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีต่างกัน ผลการวิจัยปรากฏว่า มี
 ความแตกต่างกันของความคิดเห็นที่ระดับ .05 ในข้อต่อไปนี้

4.3.1 "ผู้เรียนมีพื้นฐานการศึกษาต่างกัน" ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้
 บาลีประโยค ป.ธ. 7 - 9 มีความคิดเห็นแตกต่างกับพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้เรียนพระ-
 ปริยัติธรรมแผนกบาลีและกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 4 - 6 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ
 .05 พระภิกษุกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 7 - 9 มีความเห็นว่าการที่ผู้เรียนมี
 พื้นฐานการศึกษาต่างกัน เป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษามากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้
 อาจเป็นเพราะว่า พระภิกษุกลุ่มที่สอบได้บาลีประโยค ป.ธ. 7 - 9 ส่วนมากอาจจะมี
 อายุพรรษาสูง ผ่านงานการศึกษา โดยเฉพาะ การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและ
 พระปริยัติธรรมแผนกบาลีมามาก จึงอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมามากคิดว่าเรื่องข้างต้น
 เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาสูงกว่าทุกกลุ่ม

5. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุ มีสิ่งที่น่าสนใจดังจะ
 กล่าวเป็นรายคานดังต่อไปนี้

5.1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของพระภิกษุผู้ที่มีระยะเวลา
 อุปสมบทต่างกัน มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในระดับ .05 ในเรื่องต่อไปนี้

5.1.1 พระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1-5
 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากทุกกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพระภิกษุ
 กลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบท 1 - 5 พรรษา ไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นที่ว่าวัดขนาดใหญ่
 ย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษามากกว่าวัดขนาดเล็ก วัดที่อยู่ในเขตเมือง

มีโอกาสพัฒนาทางด้านการศึกษามากกว่าวัดในชนบท ปัจจุบันพระภิกษุสามเณรนิยมเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญมากขึ้น และการจัดการศึกษาในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาระดับสูง สาเหตุที่พระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา ไม่เห็นด้วยกับข้อความข้างต้น อาจพิจารณาได้ในแง่มุมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาทางคำขอมูลที่เก็บมาได้ ดังนั้น วัดที่ส่งแบบสอบถามกลับมาร้อยละ 67.2 อยู่ในเขตชนบท เป็นวัดขนาดเล็กร้อยละ 60.3 และภิกษุที่มีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา ร้อยละ 86.9 จากข้อมูลนี้คงทำให้เห็นภาพรวมว่า พระภิกษุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คงจำพรรษาในวัดขนาดเล็ก เขตชนบท ซึ่งเจ้าอาวาสวัดมีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีการจัดการศึกษาขึ้นในวัด เช่น การบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถาธรรม หรือแม่แต่การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นต้น จากประสบการณ์ที่พระภิกษุกลุ่มนี้ได้รับซึ่งมองในแง่ของผู้ใช้บริการเพียงด้านเดียว จึงทำให้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นอย่างเห็นได้เด่นชัด

5.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของพระภิกษุที่มีการศึกษาสายสามัญต่างกัน จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันในระดับ $.05$ ในเรื่องต่อไปนี้

5.2.1 "ควรมีการอบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่พระสงฆ์" โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างจากพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ $.05$ ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาไม่เห็นด้วยกับข้อความข้างต้นสูงกว่าพระภิกษุที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา อาจเป็นไปได้จากเหตุผลที่ว่า พระภิกษุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและมีการศึกษาไม่มากนักยังไม่เข้าใจความหมายของการศึกษานอกโรงเรียน จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ควรเผยแพร่ทำความเข้าใจและแถลงวัตถุประสงค์ให้เด่นชัด เพื่อให้พระภิกษุมีความรู้ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของงานการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อประโยชน์ในอนาคต ซึ่งทางหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนจะได้รับ เพราะหากทำให้พระภิกษุเข้าใจได้แล้ว โอกาสที่จะดึงชาวบ้านให้มาสนใจและยอมรับความสำคัญของการศึกษาก็มีมากขึ้น

เมื่อพิจารณาการมีปฏิกริยารวม ปรากฏว่า ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของพระภิกษุ ที่มีระยะเวลาการอุปสมบทต่างกันจะมี

ลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับการศึกษาสายสามัญของพระภิกษุ ในเรื่องรายได้ของวัดมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการจัดการศึกษาในวัด การศึกษานอกโรงเรียนจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การจัดการศึกษาในวัดเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์ที่มีการศึกษาในระดับสูง เมื่องานการศึกษาดังกล่าวเกิดขึ้นในวัดเกิดมีปัญหาคือที่จะแก้ปัญหาได้คือพระสงฆ์ที่บวชมานาน ปัจจุบันพระภิกษุสามเณรนิยมศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญมากขึ้นและครูผู้สอนในสถานศึกษาควรมีความรู้พิเศษ เช่น สามารถแนะนำการเรียนต่อให้กับผู้เรียนได้จะเป็นส่วนดึงดูดใหญ่เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้นซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา และมีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษา จะมีความคิดเห็นต่อเรื่องข้างต้นอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าทุกกลุ่มเป็นการยืนยันว่าระดับการศึกษาสายสามัญและจำนวนพรรษาที่ต่างกันมีผลต่อความคิดเห็นในด้านการจัดการศึกษา

5.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของพระภิกษุผู้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมต่างกัน จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันในระดับ .05 ในเรื่องต่อไปนี้

5.3.1 "วัดที่อยู่ในเขตเมืองมีโอกาสที่จะพัฒนาทางด้านการศึกษามากกว่าวัดในเขตชนบท" โดยพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรมและกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี มีความคิดเห็นแตกต่างกับพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมเอกอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นเอก มีคะแนนเฉลี่ยของความคิดเห็นสูงกว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม และกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี อาจเป็นไปได้ว่าพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นเอกนั้นมีประสบการณ์เกี่ยวกับงานการศึกษาสูงกว่าพระภิกษุ 2 กลุ่มข้างต้น และได้เห็นว่า วัดที่อยู่ในเขตเมืองมีความพร้อมกว่าในหลาย ๆ ด้าน เช่น บุคลากร สถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนทรัพย์ และมีผู้เรียนมากกว่าที่จะจัดการศึกษาให้ได้ จากเหตุผลเหล่านี้จึงทำให้มีความเห็นควายในเรื่องนี้สูงกว่าทุกกลุ่ม

5.3.2 "การศึกษานอกระบบโรงเรียนจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปกับการศึกษาในระบบโรงเรียน และหน่วยงานของรัฐควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือในงานการศึกษาอกระบบโรงเรียนด้วย" โดยพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรมมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากพระภิกษุทุกกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งพระภิกษุกลุ่มที่

ไม่ได้นักธรรมมีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ในระดับต่ำกว่าพระภิกษุทุกกลุ่ม อาจมีสาเหตุที่ว่าพระภิกษุกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรมมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการศึกษาออกโรงเรียนน้อย จึงมิได้เห็นความจำเป็นในงานด้านนี้ ประกอบกับตนเองอาจจะอยู่ในระหว่างการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นการศึกษาหลักของพระภิกษุ จึงทำให้ไม่มีเวลาสนใจกับงานการศึกษาค้นอื่น ๆ ก็ได้ จากเหตุผลเหล่านี้ทำให้ท่านมีความคิดเห็นต่องานการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่ำกว่าพระภิกษุทุกกลุ่ม

เมื่อมาพิจารณาการมีปฏิกริยาร่วม ปรากฏว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุผู้มีระยะเวลาการอุปสมบทที่แตกต่างกัน จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละระดับของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของพระภิกษุในเกือบทุกเรื่อง โดยพระภิกษุกลุ่มที่มีระยะเวลาการอุปสมบทระหว่าง 1 - 5 พรรษา และเป็นกลุ่มที่ไม่ได้นักธรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับงานการจัดการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าพระภิกษุกลุ่มที่สอบได้นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ถือได้ว่าเป็นความสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ คือ พระภิกษุที่มีความแตกต่างกันของจำนวนพรรษาที่บวชและ ระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจะมีความคิดเห็นทางด้านการศึกษาร่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

1. จากผลของการวิจัยแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุที่มีส่วนร่วมในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ดังนั้น ผู้ที่หน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงควรที่จะหาแนวทางในการประสานงานหรือความร่วมมือตลอดจนการวางโครงการต่าง ๆ ร่วมกันกับพระสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อขยายงานการศึกษาออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น รวมทั้งจะเป็นผลให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปได้ด้วยดี

2. กรมการศาสนาควรจะได้ให้ความสนใจในการพัฒนาทางด้านการศึกษานอกระบบแก่พระสงฆ์ หรือให้วัดได้รับบริการทางสังคมโดยช่วยในด้านงบประมาณ บุคลากร อุปกรณ์การเรียนการสอนแก่วัดในเขตชนบทมากกว่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้ จากผลการวิจัยปรากฏว่าวัดที่กรมการศาสนาเลือกเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างเกือบทั้งหมดเป็นวัดขนาดใหญ่ และตั้งอยู่ใน

เขตเมือง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลทำให้วัดที่ได้รับการคัดเลือกมีโอกาสที่จะพัฒนางานในด้านต่าง ๆ มากกว่าวัดในเขตชนบทที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากกรมการศาสนาเท่าที่ควร จึงทำให้พระภิกษุผู้ที่อยู่ในเขตชนบทไม่สามารถที่จะพัฒนาวัดทั้งทางด้านการจัดการศึกษาและทางถาวรวัตถุให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้ว วัดในเขตชนบทมีบทบาทในด้านบริการสังคมสูงกว่าวัดในเมืองมาก

3. รัฐควรจะได้มีการขยายงานด้านการศึกษายุติวิสัยสามัญ หรือเปิดโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญเพิ่มขึ้น เพราะพระภิกษุผู้สอบแบบสอบถามร้อยละ 86.9 มีการศึกษาสายสามัญระดับประถมศึกษาเท่านั้น หากมีการจัดการการศึกษาสายสามัญในรูปแบบที่กล่าวข้างต้นจะเป็นส่วนช่วยเพิ่มคุณวุฒิทางการศึกษาให้แก่พระภิกษุ และทำให้พระภิกษุเข้ามาช่วยงานทางการศึกษาได้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาและสำรวจกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ทางภาคคณะสงฆ์ 2 จัดทำอยู่เท่านั้น ดังนั้นจึงควรที่จะมีการศึกษาและสำรวจกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ทางคณะสงฆ์ภาคอื่น ๆ จัดทำด้วย เพื่อจะได้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ทางการศึกษาได้มากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการศึกษาเฉพาะกรณีในเขตที่มีพระภิกษุเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเฉพาะกรณีในพื้นที่ที่มีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ เช่น ในชุมชนชาวเขาทางภาคเหนือ เป็นต้น เพราะในท้องถิ่นดังกล่าวจะมีสภาพแวดล้อมและปัญหาที่แตกต่างออกไป
3. ควรจะได้ศึกษาและสำรวจกิจกรรมทางการศึกษาคณะวิชาชีพที่ทางพระสงฆ์ได้จัดให้แก่ชุมชนและสังคม เพื่อจะได้เห็นบทบาทของพระสงฆ์เพิ่มขึ้นอีกด้านหนึ่ง